

Олейник Ю. И.

**ПОЛИТИЧЕСКАЯ САМОИДЕНТИФИКАЦИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА
ТРОПИЧЕСКОЙ АФРИКИ НА МАТЕРИАЛЕ ОПРОСА АФРИКАНСКИХ
СТУДЕНТОВ В УКРАИНЕ**

Приводятся результаты авторского исследования – анкетирования студентов со стран Африки. Результаты опроса позволяют сделать выводы об уровне лояльности к правительству некоторых этнических и религиозных групп, ощущения дискриминации представителями меньшинств в странах региона.

Ключевые слова: этническое меньшинство, религиозная идентификация, сепаратизм, этнические конфликты, политическая легитимация

Oliynyk Y.

**POLITICAL SELF-IDENTIFICATION OF THE MIDDLE CLASS IN TROPICAL
AFRICA – THE OPINION OF AFRICAN STUDENTS IN UKRAINE**

The article presents the results of the research – questionnaires of students from the African countries. Research results allow us to make certain suppositions about the level of loyalty to the government in different ethnic and religious groups and the feeling of discrimination among the minorities.

Key words: ethnical minority, confessional identity, separatism, political legitimation, ethnical conflicts

Для визначення внутрішньополітичних тенденцій у африканських країнах слід порівняти активність міжетнічного напруження, наявність нестабільності, слабкість державних механізмів протягом останніх десятиліть. Існує багато європейських та американських соціологічних досліджень, статистичних зведень, що дають змогу аналізувати ситуацію в найближчому минулому. Але вони не відповідають повністю сучасному моменту, а в умовах нестабільності суспільно-політичної системи менталітет, громадська думка змінюються досить швидко, оскільки великі маси інертного населення змушено залучаються у політичний процес. Громадянські війни, рухи біженців сприяють переміщенню населення, яке саме у такі часи вимушеного позбавлення звичного способу життя гостро відчувають власну ідентичність. Тому до нашого дослідження будуть включені результати соціологічного опитування, проведеного серед 15 студентів з різних країн Південної та Тропічної Африки, що навчаються в Україні (в медичних закладах у Тернополі).

Згадане опитування не можна вважати достатньо валідним, оскільки вибірка досить невелика – кілька десятків осіб (на фоні близько 20 тисяч вихідців з Африки). Крім того, проблемним є вимушена концентрація на представниках вищих страт суспільства –

політичної та економічної еліти, інтелігенції. Однак навіть ці обмеження, що потребують кореляції з високим відсотком статистичної похибки, дозволяють оцінити вектор змін – чи продовжуються описані процеси останніх десятиліть, чи починається зворотний процес (фаза стабілізації). Водночас навіть поверхневий огляд дозволяє оцінити погляди молодого покоління еліти та його кореляцію з реальними політичними процесами.

Методика опитування – анкета з загальними питаннями, що мають виявити особисту оцінку процесів у країні походження респондента. Зокрема йдеться про відчуття наявності дискримінації на основі етнічної, релігійної та расової характеристики групи походження респондента. Ця оцінка, що не потребує доказового підкріплення, повинна виявити групові настрої, які поділяє респондент. Відповідно, зростання відчуття наявності дискримінації здебільшого (хоч і не завжди) призводить до скептичної оцінки правлячих режимів, а також співіснування кількох суб'єктивно ворожих груп у рамках однієї державно-політичної структури.

Серед інших факторів респондентами оцінюється рівень дискримінації їхньої рідної мови, а також врахування інтересів регіону походження під час прийняття рішень у столиці. Мовний аспект здебільшого корелює з етнічним (хоча не

завжди – особливо у випадку накладання релігійних протиріч). Регіональний аспект може видатись менш валідним, оскільки швидше визначає рівень децентралізації та впливу регіональних еліт. Проте найефективніші сепараційні рухи підживлюються відчуттям економічної незалежності та контролю за ресурсами, який нібито обмежує центральний уряд.

Водночас таке дослідження дозволить оцінити деякі аспекти співробітництва України з африканськими державами, зокрема покаже, представники яких країн найбільше присутні у вітчизняних вищих навчальних закладах. У 2014 році у зв'язку з нестабільністю на сході України кількість закордонних студентів вірогідно зменшилась. Таким чином, навіть невелика вибірка дозволить виділити країни, суспільства яких найбільше зацікавлені у продовженні освітньо-кадрової співпраці. Відповідно, в цих країнах реалізація українських національних інтересів швидше за все зіткнеться з меншими перешкодами і тому особливу увагу слід приділити аналізу потенційного розвитку вищезгаданих суспільств, передусім загроз внутрішніх конфліктів (на базі суб'єктивних оцінок представників освіченої еліти та середнього класу).

Результати дослідження стануть одним із доказів валідності наших прогнозів, що базуються на інших фактах та екстраполяціях. Зокрема важливий збіг (чи протиріччя) у порівняльному рівні загроз державно-політичній структурі різних країн.

Анкета –опитувальник (Research of identity among students-foreigners)

1.Name please your ethnic country (Назвіть країну, де проживає Ваш народ)

2.Name please your sex (Назвіть Вашу стать) _____ male / female

3.Name please your ethnic identity (Ваша етнічна ідентичність)

4.Name please your religious identity (Ваша релігійна належність)

5.Name please your native language (Яка Ваша рідна мова)

6.Name please your age _____ (Скільки Вам років)

7.Put in order the types of your identities (1 – the least important. 6 – the most important)

Проранжируйте за важливістю типи ідентичності (1 – найменш важливий, 6 – найбільш важливий)

Religion (Релігія) – _____

Nationality (Національність) - _____

Citizenship (Громадянство) - _____ Family

(Родина) - _____ Race (Раса) - _____

City/a village of Your origin (Місто/село походження) - Local region (Місцевість) -

8. Are you a patriot of your country? (Ви патріот країни?) – Yes / No (Так/Ні)

9. Do you feel that your nation is discriminated by other people who live in your country? (Чи відчуваєте дискримінацію Вашого народу з боку інших груп?) - Yes / No (Так/Ні)

10. Do you feel that supporters of your religion are discriminated in your country? (Чи відчуваєте дискримінацію віруючих Вашої релігії?) - Yes / No (Так/Ні)

11. Do you know anything about separative political movements in your country? – (Чи знаєте про існування сепаратистських рухів у Вашій країні?) - Yes / No (Так/Ні)

12. Do you support the ideas of political separatism in your country? (Чи підтримуєте ідеї сепаратизму) - Yes / No (Так/Ні)

13. Do you feel that your race group is discriminated in your country? (Чи відчуваєте дискримінацію на расовому ґрунті?) - Yes / No (Так/Ні)

14. Put in order the types of main problems in your country (1 –the least important. 6 – the most important) (Проранжируйте проблеми у Вашій країні (1 – найменш важливі, 6 – найбільш важливі)

Economic problems (Економічні проблеми)

_____ Religious conflicts (Релігійні конфлікти)

Corruption (Корупція) Ethnical conflicts (Етнічні конфлікти) _____

Criminal activity (Кримінальна діяльність)

15. Is your native language accepted as official in your country? (Чи одержала Ваша рідна мова офіційний статус?) - Yes / No (Так/Ні) _____

16. Do you feel that your language is discriminated in your country? (Чи відчуваєте дискримінацію на мовному ґрунті?) - Yes / No (Так/Ні)

17. Does the government of your country protect the rights of all ethnic groups? (Чи захищає уряд Вашої країни права усіх етнічних груп?) - Yes / No (Так/Ні)

18. What is the level of your local regional interests presentence in central government? (Який рівень представництва місцевих інтересів Вашого регіону в центральному уряді?)– High/Low/ Local regional interests are not presented (Високий/Низький/Місцеві інтереси не представлені)

19. How often do you support the politics of your government? (Як часто Ви

підтримуєте політику Вашого уряду?)–
Always/Rarely/Never (Завжди/Рідко/Ніколи).

Результати опитування представлені у
таблиці № 1.

Таблиця 1

Результати анкетування

Країна	Кенія	Нігерія	ДР Конго	ДР Конго	Нігерія	Нігерія	Танзанія	Танзанія
Стать	чоловік	жінка	жінка	чоловік	жінка	жінка	чоловік	чоловік
Етнічна належність	кенієць	едо	конголезець	мулуба-катанга	нігерієць	ібо	едо	-
Релігійна належність	іслам	християнство	християнство	християнство	християнство	християнство	християнство	іслам
Рідна мова	арабська	едо	французька	суахілі	йоруба	ібо	собе	суахілі
Вік	20	27	27	26	20	27	21	20
Важливість ідентичностей (1 – найменш важливі, 6 – найбільш важливі)	Місто/село - 1 (Момбаса) раса - 2 (біла) родина - 3 (Агдахо) громадянство - 4 національність - 5 релігія - 6 (іслам)	родина - 4 місто/село – Бенін регіон - Едо	місто/село - 1 родина - 6	раса - 2 (чорна) релігія - 4 родина - 5 місто/село - 5 (Катанга) Національність – 6(конголезець) громадянство - 6 регіон - Лумумбаши	місто/село – 1 раса – 2 національність – 3 громадянство – 4 родина – 5 релігія - 6	місто/село – Арочукне регіон – 2 (Абія) раса – 3 родина – 4 національність – 5 релігія - 6	місто/село – Собе, штат Едо раса – чорна регіон - традиційний	родина – 1 раса – 1 релігія – 1 регіон – 6 громадянство – 6 національність – 6 місто/село – Занзібар
Відчуття патріотизму	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Відчуття етнічної дискримінації	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Відчуття релігійної дискримінації	Так	Ні	Ні	Ні	Так	Так	Ні	Ні
Інформованість про сепаратистські рухи	Так	Ні	Ні	Так	Так	Так	Ні	Ні
Підтримка сепаратизму	Так	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Відчуття расової дискримінації	Так	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Ранжування головних проблем країни (1 – найменш важливі, 6 – найбільш)	1 - кримінальна діяльність 2 – релігійні	1 - корупція 2 – економічні пробле-	1 – релігійні конфлікти 6 - корупція	1– релігійні конфлікти 2- етнічні	2- етнічні конфлікти 3– релігійні конфлікти 4 – економічні	2– кримінальна діяльність 3- етнічні конфлікти 4 –	Без проблем	1– кримінальна діяльність 1-

важливі)	конфлікти 3- етнічні конфлікти 5 - корупція 6 – економічні проблеми	ми 3- етнічні конфлікти 4 – релігійні конфлікти 5 – кримінальна діяльність		конфлікти 4 – кримінальна діяльність 5 - корупція 6 – економічні проблеми	проблеми 5 – кримінальна діяльність 6 - корупція	релігійні конфлікти 5 - корупція 6 – економічні проблеми		етнічні конфлікти 6 – релігійні конфлікти 6 - корупція 6 – економічні проблеми
Офіційний статус рідної мови	Так	Ні	Так	Так	Ні	Так	Ні	Так
Відчуття мовної дискримінації	Так	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Урядовий захист всіх етнічних груп	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Рівень представництва місцевих інтересів у центральному уряді	Високий	-	Низький	Високий	Низький	-	Високий	-
Підтримка політики уряду	Ніколи	Завжди	Часто	Часто	Часто	Часто	Часто	Часто

Країна	Нігерія	Нігерія	Зімбабве	Зімбабве	Зімбабве	Замбія	Замбія
Стать	чоловік	чоловік	жінка	Жінка	чоловік	чоловік	чоловік
Етнічна належність	ібо	нігерієць	зімбабвієць	зімбабвієць	шона	бемба	-
Релігійна належність	християнство	християнство	християнство	християнство	християнство	християнство	християнство
Рідна мова	ібо	угробо	англійська	шона	шона	бемба	Бемба
Вік	-	21	19	21	22	-	19
Важливість ідентичностей (1 – найменш важливі, 6 – найбільш важливі)	місто/село - 1 раса - 1 родина - 1 регіон - 6 національність - 6 релігія - 6	місто/село - Варрі удуроад регіон традиційний раса - чорна	раса - 1 (чорна) родина - 2 місто/село - 3 релігія - 4 громадянство - 5 національність - 6	раса - 1 (чорна) місто/село - 2 громадянство - 3 родина - 4 релігія - 5 національність - 6	місто/село - 1 Масвінго релігія - 2 раса - 3 регіон - 4 родина - 6; громадянство - 6; національність - 6	регіон - 1 раса - 1 родина - 4 національність - 6 релігія - 6 місто/село - 6 citizenship - 6	регіон - 0 місто/село - 1 раса - 2 громадянство - 3 національність - 4 релігія - 5 родина - 6
Відчуття патріотизму	Так	Ні	Так	Ні	Так	Так	Так
Відчуття етнічної	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні

дискримінації							
Відчуття релігійної дискримінації	Yes	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Інформованість про сепаратистські рухи	Ні	Ні	Ні	Так	Так	Ні	Ні
Підтримка сепаратизму	Ні	Так	Ні	Ні	Так	Ні	-
Відчуття расової дискримінації	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Ранжування головних проблем країни (1 – найменш важливі, 6 – найбільш важливі)	4 – кримінальна діяльність 4- етнічні конфлікти 6 - корупція 6 – економічні проблеми 6 – релігійні конфлікти	Так - економічні проблеми Ні – етнічні конфлікти Ні – релігійні конфлікти Ні – кримінальна діяльність Ні - корупція	1 – етнічні конфлікти 3- релігійні конфлікти 3 – кримінальна діяльність 4 – корупція 6 – економічні проблеми	2- етнічні конфлікти 3– релігійні конфлікти 4 – кримінальна діяльність 5 - корупція 6 – економічні проблеми	1– релігійні конфлікти 2 - корупція 2 – кримінальна діяльність 3- етнічні конфлікти 6 – економічні проблеми	1- етнічні конфлікти 1 – релігійні конфлікти 1 – економічні проблеми 3– кримінальна діяльність 6 - корупція	2 – релігійні конфлікти 3 – економічні проблеми 4- етнічні конфлікти 5– кримінальна діяльність 6 - корупція
Офіційний статус рідної мови	Ні	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Відчуття мовної дискримінації	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Урядовий захист всіх етнічних груп	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Рівень представництва місцевих інтересів у центральному уряді	-	Низький	Низький	Низький	Місцеві інтереси не представлені	Високий	Низький
Підтримка політики уряду	Ніколи	Рідко	Ніколи	Рідко	Рідко	Завжди	Рідко

Як бачимо, опитування студентів – представників різних країн Африки – включає вихідців з різних субрегіонів, причому як з домінуючих етнічних і релігійних груп, так і з числа різноманітних меншин. Уже при поверхневому огляді спостерігається ряд закономірностей. Перша з них найбільш очевидна – представники групи, що посідає панівне місце (за статистичними показниками демографії і/або рівнем впливу в економіці та політиці),

здебільшого не відчуває дискримінації і задоволені існуючим станом речей, не підтримує сепаратистів (деколи не обізнані про існування подібних рухів). У представників меншин менш лояльне ставлення до влади, що варіюється залежно від держави та політичного режиму. Проте інша закономірність не знаходить однозначного пояснення. Більшість представників дискримінованих груп, що поділяють думку про неадекватність представлення їхніх інтересів

(зокрема в регіональному розрізі), все-таки підтримує діяльність центрального уряду і не згодна з сепаратистськими ідеями, хоча знає про них. Можливо, зберігається страх перед репресіями через вільне висловлення думки (підсвідомо він зберігається і поза межами країни).

Особливо гостро відчуваються релігійні проблеми. У більшості респондентів конфесійна належність на першому місці, хоча є невелика кількість тих, хто відчувають дискримінацію за релігійною ознакою. Йдеться насамперед про Кенію, де недостатньо (на думку арабомовного і європеїдного студента, – очевидного представника меншості) враховуються права мусульман. Більшість опитаних – християни (крім мусульман Танзанії та Кенії), хоча в ряді країн присутність ісламу значна (особливо в Нігерії). Хоча вибірка недостатня для однозначних тверджень, у ній спостерігаємо переважно християнську ідентифікацію студентів, які навчаються в Україні (по суті вихідців з вищого середнього класу, які можуть дозволити собі закордонну освіту в країнах «другого світу»). Як свідчать інші дані, відповідні страти місцевих мусульман пов'язані більше з освітніми закладами Близького Сходу (або з різним напрямом професій).

Зімбабве є характерним прикладом країни, вихідці якої здебільшого наголошують на першочерговості економічних проблем (викликаних неефективністю автаркічної економіки під впливом санкцій, інфляції і т.д.), однак один представник етносу шона наполягає на важливості етнічних протиріч та підтримує сепаратизм. Це виглядає парадоксальним, оскільки шона складають більшість і по суті є правлячим народом (до цього етносу належить президент Р. Мугабе). Характерно, що інші двоє вихідців з Зімбабве ідентифікують себе як зімбабвійців (хоча рідна мова – англійська і шона відповідно). Однак вищезгаданий прихильник сепаратизму на першому місці ставить регіональну приналежність, місце народження. На цій підставі можемо припустити залишки локальних конфліктів всередині народу шона, що могли бути посилені позбавленням еліти району Масвінго впливу на центральний уряд. З іншого боку, наголос на релігійних конфліктах вказує на можливу приналежність до певних відгалужень напрямів християнства (не домінуючих у країні).

У багатьох респондентів виражене скептичне ставлення до місцевого самовря-

дування та представництва локальних інтересів у центрі. У поєднанні з ключовим після етнорелігійних конфліктів проблемним фактором у візії опитаних – корупцією – очевидна недовіра до здатності держави виправляти ситуацію. У разі погіршення політичної та економічної ситуації варто очікувати похваллення сепаратистських рухів. За нашим припущенням, опитувані, які виявили обізнаність про існування антиурядових сепаратистських рухів, тією чи іншою мірою їм співчують. Натомість особи, які цілковито відкидають свою обізнаність про їхнє існування (попри політичну реальність в їхніх країнах) ігнорують ці факти. Саме ці особи насправді підтримують територіальну цілісність. Якщо поглянути на таблицю №1, то побачимо збіг останньої групи з представниками панівних етносів (у випадку ДР Конго людина ховається за державною ідентичністю, проте можна припустити близькість до узбережних народів, які впливають на столичну політику; аналогічна ситуація з окремими представниками Замбії та Нігерії). Двоє з неозначених нігерійці (що виглядає нонсенсом – у Нігерії існували невизнані держави, зокрема Біафра) походять з народу едо (близького культурно і географічно до домінуючих у країні йоруба, що проживають у найбагатших районах за рахунок експлуатації надр інших регіонів), а танзанієць – з суахілі (найбагатший і державотворчий етнос Танзанії) [1].

Винятком є один представник Кенії – араб, який відчуває дискримінацію на релігійному ґрунті. Його група розселена дисперсно і не здатна радикально впливати на політичні процеси (проте він мав би знати про опір сомалійців, що проживають на півночі країни). Інший виняток – представник народу ібо, що спробував сепарувати область Біафри у 1967-70 рр. за підтримки інших племен південного сходу країни [2, с. 473-476]. Однак цей респондент ніколи не підтримує рішення уряду, а також досить високо оцінює рівень проблемності етнічних конфліктів. Швидше за все маємо справу зі звичкою замовчувати антидержавні настрої, які неминучі після, по суті, програної громадянської війни.

1. Характерно, що навіть прихильники домінуючої в суспільстві релігії визнають важливість загрози релігійних конфліктів. Цілковито очікувані подібні результати від проблемних країн, що розколоті за конфесійною ознакою (наприклад, Нігерії). Однак важко пояснити відчуття подібної

загрози у здебільшого християно-анімістичних суспільствах з відсутністю масових резонансних зіткнень на релігійному ґрунті. Однак на провінційному рівні посилюється напруженість між різними конфесійними групами, а також стосовно впливових діаспор (в Замбії у 1995 р. зафіксовані погроми проти індійських торговців в містах Лівінгстон і Мазабука, яких звинуватили у ритуальних вбивствах африканських дітей) [3, с. 208]. Зокрема в Зімбабве зберігається напруженість між групами ліберальних протестантів, що орієнтуються на Захід, та проурядовими більш консервативними об'єднаннями (дискусія зокрема навколо жіночого священства у англікан).

Цікаво розглянути світогляд представників домінантної групи в Замбії – країні, де не траплялось громадянських конфліктів після деколонізації [4, р.33]. Обидва респонденти визнають за рідну мову бемба, якою розмовляє домінантний народ, що проживає в найбільш розвинутих районах на півночі та у центрі, але з цим народом себе ідентифікує лише один опитаний. Для останнього характерна висока довіра до уряду та визнання достатнього рівня представництва місцевих інтересів. Для респондента, що не зазначив власної етнічної приналежності (можливо маргінальна група в ареалі бемба), характерне більш зважене ставлення до урядової політики та рівня представництва місцевих інтересів, а також домінування родинної та релігійної ідентичності. Може відігравати роль і класова належність опитаних.

Загалом слід звернути увагу на фактор соціальної належності. Студенти, що мають змогу навчатись за кордоном, зазвичай належать до вищих прошарків середнього класу та еліти (за рівнем доходів). І такі групи населення в середньому більше схильні до підтримки правлячого режиму, особливо у випадку прямої залежності від джерела доходів (у випадку коли насамперед від політичної влади залежить система редистрибуції доходів). Це явище менш виражене в країнах східної Африки, де відбувається значне економічне зростання та зберігається стабільність (Кенія, Танзанія). В менш розвинутих країнах, особливо залежних від експорту природних ресурсів, високий статус у соціальній ієрархії стає похідною від етнічної належності родини. Ряд найбідніших держав з найбільшим рівнем внутрішньої нестабільності взагалі не представлений у вибірці (зокрема регіони Сахелю та Гвінейського узбережжя, за

винятком нафтотрейдера Нігерії, Судан). Вихідці з Анголи та Мозамбіку мають можливість одержати порівняно дешеву освіту в Бразилії, а також близькій географічно Південній Африці [5].

Слід зауважити, що частина представників етноконфесійних груп долучається до системи елітарного споживання, в обмін на роль стабілізатора в нелояльних регіонах. У країнах з багаторівневою стратифікацією за етнічною та релігійною належністю функції панівного і залежного етносу можуть переплітатися (залежна група зберігає лідерство в локальному регіоні серед менш впливових груп), як і доступ навіть до одного ресурсу (боротьба в Нігерії за контроль нафтоносних областей) [6]. Аналогічно і респонденти могли мати на увазі загрози дискримінації з боку недержавних організацій чи суспільних груп. Зокрема самовідчуття релігійної дискримінації у християн-жінок з етносів ібо та йоруба, а також християнина-чоловіка ібо видаються невмотивованими на фоні прохристиянської політики держави, а також переважного сповідання вищезгаданих народів.

Однак християни в Нігерії потерпають від нападів ісламістів і діяльності організації Боко Харам, що почастишали останніми роками – особливо на території штату Борну біля прикордонного озера Чад. При цьому ісламісти використовують транскордонні переміщення, що змусило відповідно реагувати слабку владу Нігеру та Камеруну [7]. Але на сьогодні ця організація, що принесла формальну присягу (давля) халіфу ІДІЛ, контролює цілі райони на північному сході країни, зокрема всю ділянку кордону з Чадом. Можемо стверджувати, що зростання почуття незахищеності (підсилене зокрема викраденнями дітей та нападами на християнські школи протягом 2014 р., що призвели до сотень жертв, нападами на церкви – за даними правозахисної організації Open Doors, всього за 2014 р. вбито 2284 християн) [8] послаблює відносний суспільний мир та може перерости і до суттєвого незадоволення діями прохристиянського уряду, який продемонстрував свою нездатність адекватно реагувати на загрозу, в середньостроковій перспективі.

В інтересах України використовувати традиції дешевої та якісної освіти в нашій країні, започаткованої в період СРСР, як ресурс впливу на іноземних студентів. Аналогічним чином інші держави забезпечують просування власних національних

інтересів у різних регіонах світу. Зокрема в РФ продовжує приймати і відповідно виховувати представників країн пострадянського простору та країн Азії та Африки; Польща завдяки освітнім програмам посилює вплив на східних сусідів (зокрема Україну) і теж розвиває співробітництво з країнами «третього світу». Вкорінення певної візії про Україну як лояльного партнера потребує цілеспрямованих зусиль, зокрема і впровадження спеціальних рекламних кампаній із залучення більшої кількості студентів насамперед з найбільш важливих країн. Доцільно розвивати стипендіальні та грантові програми для залучення перспективної молоді, самореалізація якої асоціюватиметься з Україною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громова Н.В. Этнолингвистическая ситуация в Танзании / Н.В. Громова // Этнографическое обозрение. – 2007. - № 2. – М.: Ин-т этнологии и антропологии РАН.
2. Rotberg R. Protest and Power in Black Africa / R. Rotberg, A.A. Mazrui. – New York: Oxford University Press, 1970. – 1304 с.
3. Прокопенко Л.Я. Новые политические элиты в государствах Юга Африки. – М.: Институт Африки РАН, 2011. – 252 с.
4. Democracy in Zambia: Challenges for the Third Republic. – Harare, 1996. – 237 p.
5. Angola – Brazil Expand Relations on Higher Education // World Education News & Reviews. – 2007. - 1 May [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://wenr.wes.org/2007/05/wenr-may-2007-americas/>.
6. Lewis P. M. Growing Apart: Oil, Politics and Economic Change in Indonesia and Nigeria / Peter M Lewis. – Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2007. – 360 p.
7. Chad troops killed in Boko Haram counter-attack // News24. - 2015. - 5 February [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.news24.com/Africa/News/Chad-troops-killed-in-Boko-Haram-counter-attack-20150205>.
8. Ranked as the #10 country where Christians face the most persecution. – Open Doors. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list/nigeria/>.